

Ключевые слова: *етнолінгвістика, фольклор, апокрифические колядки, чудо, лемківський діалект*

THE MIRACLE IN THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD OF LEMKO ETHNIC GROUP BASED ON THE APOCRYPHAL CAROL TEXTS

In the article there has been made an analysis of the concept "miracle" based on the apocryphal carol texts of Lemko ethnic group. They are the Christmas carol texts which were written on the bounds of folklore and ecclesiastical poetry. The miracles happening around the act of birth of God's Son are a characteristic feature of these kinds of pieces. The analyzed texts about miracles reveal four ways of understanding the concept of a "miracle" as help to divine forms, a healing, a punishment and a sign. In addition, there have been found some "miracle" similarities in Polish apocryphal carols as well as in some more pieces of this kind from other regions of Ukraine.

Key words: *ethnolinguistics, folklore, apocryphal carols, miracle, Lemko dialect.*

УДК 821.581:159.964.2:396

Война М.О., асистент

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИСКУРС ЖІНОЧОГО БОЖЕВІЛЛЯ У ПСИХОДЕЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ ПРОЗИ ЦАНЬ СЮЕ

Стаття присвячена розгляду мотиву жіночого божевілля у творах сучасної китайської письменниці Цань Сюе, біографічним, історичним та культурним передумовам, що вплинули на творчу манеру авторки. Важливу увагу приділено аналізу видозмінених станів свідомості жіночих персонажів, їх соціальним джерелам і поясненням з позиції психоаналізу.

Ключові слова: *божевілля, психоаналіз, фемінізм, психіка, підсвідомість.*

Тема божевілля – одна з наскрізних тем у літературі. Вона завжди викликала до себе інтерес не тільки в силу незрозумілості феномена божевілля, але і в силу того, що була постійним і необхідним чинником літературного процесу, актуалізуючи в епохи «епістемологічного занепокоєння» і стимулюючи розробку нових літературних форм. У розглянутий період стикаються різні підходи до розуміння безумства: літературний, науково-медичний, побутовий. Ми звернемося до аналізу особливостей інтерпретації теми божевілля на прикладі жіночих персонажів у творах «Хатинка на пагорбі», «Вулиця Жовтої глини», «Стара мандрівна хмарина» тощо.

У своїй творчості Цань Сюе зосередилася на описі саме жіночого божевілля, однак які ж фактори призводять до цих психічних розладів? З. Фройд виявив, що рутинна повторювана хатня робота, проста домашня трудова діяльність сковує та обмежує жінку, і це є першопричиною істерії. Через це, божевілля є гіркою ціною, яку змушена платити жінка задля реалізації власної творчої натури у патріархальній культурі [1: 147]. Довгий час

жінки в своєму існуванні залежали від чоловіків, сфера їхньої діяльності та способи цієї діяльності були суворо регламентовані. Після промислової революції 18 ст. умови існування і діяльності жінки зазнали ще більшого тиску та суворих обмежень, ця роль жінки поступово закріплювалась. Щоденники та твори письменниць, матеріали жінок лікарів та жінок психіатрів свідчать, що саме патріархальні сімейні умови призводять жінок до божевілля.

М. Фуко, досліджуючи історію хвороб у західній психоаналітиці виявив, що після завершення промислової революції у великій кількості з'явилися санаторії, які замінили професійні клініки. Методи лікування божевільних, які там практикувалися, різко відрізнялися від клінічних. В санаторіях було суворо визначено сферу діяльності хворих, було сплановано безліч різноманітних занять, покликаних зайняти пацієнтів. Цим самим Фуко зазначає, що люди з психічними розладами перетворилися на об'єкти впливу, суспільство з фізичного контролю за хворими перейшло на шлях духовного контролю [2: 83].

Провідна фігура сучасної психоаналітичної школи К.Д. Хорні, взявши за підґрунтя суспільну культуру, проаналізувала причини виникнення психічних захворювань. Вона вважає, що якщо людство відчуває нестачу почуття безпеки та задоволення для існування, це може спричинити сильне хвилювання та страх, які у свою чергу викликають божевілля. Вона не погоджувалася з теорією інстинктивного детермінізму З. Фрейда, проте вона приділяла значну увагу вродженій соціальності людини, розглядала її як культурний контекст, продукт соціальних відносин та міжособистісної комунікації. Ця теорія особистості К.Д. Хорні виходила з того, що психологічний механізм жінки, в якому закладені суспільні відносини, особливо чутливий, це дало їй змогу окреслити психологічними рамками суспільну культуру, значно розширити та спрямувати у конкретному напрямку базову психологічну теорію З. Фрейда і значною мірою вплинути на сферу дослідження психології культури наступних поколінь.

Феміністичний критик Е. Шовалтер вважає, що випадки жіночого божевілля у 18 ст. значно почастишали, і вони загострюються у зв'язку з ідеєю першості чоловіка та поступового посилення патріархальних відносин. Вона наголошує, що капіталістична вигода, яку принесла промислова революція, надала значні переваги чоловікам у розподілі праці, а через те, що механізація сприяла полегшенню хатньої роботи та зменшенню сил та енергії необхідних для неї, у жінок з'явилось більше вільного часу, а суспільна роль навпаки знецінилась. Все це сприяло зростанню позиції чоловіка у соціумі, що в свою чергу стало однією з найважливіших причин психічних розладів жіноцтва. Е. Шовалтер контрастно порівняла умови існування жінки в родині з божевілля, «Фактично, в кожній родині можна побачити одного наглядача та одного божевільного» [1: 144]. Іншими словами, божевілля – це наслідок душевної спустошеності та замкнутості жінки в патріархальній родині. Усі ті моделі лікування психічно хворих жінок у санаторіях, коли їх залучали до такої різноманітної роботи, як шиття, садівництво, прибирання тощо, виражали погляди суспільства на роль жінки середнього класу, суспільство заново нав'язало жінці ідеальну роль за статеву ознакою. Таким чином, важко не погодитись, що жіноче божевілля умисно створене чоловіками, і є результатом їх невпинного тиску на жінку.

Відомі критики фемінізму С. Гілберт та С. Губер вважають, що в умовах деформованої епохи, травми, завдані жінці, відчуються значно гостріше. Вірджинія Вульф припустила, що в Шекспіра була молодша сестра, яка не поступалася йому талантом, однак

в умовах суворого патріархального суспільства вона могла розвинути свій талант лише двома шляхами: якщо не вмерти, то збожеволіти.

Психоаналіз та фемінізм, кожен виходячи з власних теоретичних систем, намагаються надати поясненням обставинам та причинам жіночого божевілля, тим самим підкреслюючи, що у сучасному суспільстві все ще існує статева нерівність. Жінки стали об'єктом впливу, втратили змогу незалежної самореалізації. У Китаї ідеологія патріархату сформувалася ще раніше, ніж на Заході, тому й утиски жінки виражені більш суворо. Цань Сюе у своєму оповіданні «Пустеля» («旷野里») змалювала умови існування жінки, які призвели до її божевілля, у новелі «Стара мандрівна хмарина» («苍老的浮云») проникла у божевільний культурний контекст, в оповіданні «Сумні думки А Мей одного сонячного дня» («阿梅在一个太阳天里的愁思») зобразила божевільні сімейні стосунки. Шляхом опису психічного стану жіночих персонажів, авторка впритул підійшла до трансформації жіночої свідомості, розкрила підсвідомі заплутані галюцинації та невизначені ідеї, описала безліч обставин та душевних станів на межі з мареннями, детально змалювала психологічний потік свідомості жінки, яка страждає на психічні розлади. З точки зору психоаналізу, той скований путами божевілля жіночий персонаж є реальним відзеркаленням тисячолітніх умов існування жінки.

Цань Сюе досягла справжнього і об'єктивного висвітлення патопсихології та сексуальної психології, і тим самим значною мірою вдосконалила написання тогочасних психологічних творів, зайнявши, разом з Сюй Сяобінь, провідний шабель серед жіночої прози даного літературного напрямку. У своїх творах «Стара мандрівна хмарина», «Вулиця Жовтої глини» та інш., Цань Сюе завдяки зображенню жіночої патопсихології вибудувала сучасну китайську модифікацію фрейдизму в літературі. У створеному нею світі зновиділь, всі персонажі, які існують в душі жінки страждають на психотизм – модифікацію психозу [3: 110].

За темпераментом Цань Сюе – людина, для якої не притаманне сплетіння у творі складних, звивистих сюжетів. Її твори, пронизані ознаками психоаналізу, будуються виходячи із вчення про психоаналіз З. Фрейда та основ патопсихології, фокусує увагу на глибинній психології особистості та її внутрішньому конфлікті.

Цань Сюе, починаючи з першої своєї новели «Вулиця Жовтої глини» («黄泥街»), втілює спроби пошуку духовної сутності людини, і ці спроби поступово стають виразніші із збільшенням кількості творів. Цань Сюе доволі умовно означає межі свого творчого процесу. Вона вважає, що ранні твори «Вулиця Жовтої глини» та «Хатинка на пагорбі» належать до першого етапу творчості письменниці, в яких втручання зовнішнього світу значно послабили процес внутрішніх пошуків душі персонажів, а тому і ознак психоаналізу в них доволі мало; на другому етапі творчості, до якого умовно відносяться новели «Яблуна, що проросла в коридорі» («种在走廊上的苹果树»), «Стара мандрівна хмарина» та роман «Прорив» («突围表演»), вона починає переключати увагу читача із зовнішнього світу на внутрішній, з кожним рівнем все більше занурюється в найглибші куточки людської душі, психоаналітичні віяння відповідно посилюються; третій етап відкриває роман «Шрам» («痕») та включає оповідання «Вчитель Сун Мін» («松明老师»), «Соколина пісня» («鹰之歌») тощо, в яких Цань Сюе розвертає фокус уваги на зовнішнє виявлення глибинних рівнів душі, на основі власної творчості, як митця, ставить питання

про сутність мистецтва, досягаючи тим самим омріяного рівня злиття психоаналізу та літератури. Умовним поділом власної творчості на періоди, Цань Сюе зазначила як певні часові відношення, так і поступове заглиблення творів у самоаналіз, в той же час показала безперервне насичення творів ознаками психоаналізу.

Те, що на Цань Сюе настільки вплинуло психоаналітичне вчення не випадково, першопричини цьому слід шукати ще в дитинстві. Письмениця народилася 30 травня 1953 року у місті Чанша провінції Хунань. У 1957 році батьків було визнано «правістами»¹ і залучено до важких фізичних робіт. Слідом за цим матір було вивезено на виправні роботи, а батька Цань Сюе було визнано божевільним. Усі незгоди в сім'ї були викликані цими суспільними потрясіннями у тогочасному Китаї. З самого малечку Цань Сюе виховувала бабуся, яка була звичайною селянкою в одному з передмість провінції Хунань. «Я дуже її любила, вона, здавалося, страждала на певні нервові розлади, поміж тим їй було притаманне неабияке почуття гумору. Вона була неписемною, однак розповідала безліч фантастичних історій. Вона була стійкою жінкою, оповитою загадками та ілюзіями»[4: 403]. Бабуся Цань Сюе була доброю жінкою, однак їй були властиві дивні звички, до того ж вона захоплювалася магією і дещо в ній тямилася. Вона вплела магічні заняття у своє повсякденне життя, і це залишило глибокий слід в душі та пам'яті Цань Сюе. «Вона могла раптово прокинутися посеред ночі, підперши попереком, дослухатися дивного стукоту. Потім, з палицею в руках видавати дивні булькотіння» [5: 343]. Або ж «Серед ночі, бабуся в дивній позі раптово схоплювала палицю і починала щось бити, промовляючи до мене : «Злинуло» [5: 343]. Магічні захоплення бабусі та її емоційна нестабільність відкрили маленькій Цань Сюе двері у містичний світ, виховали в ній інтерес до таємниць та секретів, і все це наклало значний відбиток на характер та особливості творчої манери письменниці. Народні казки та легенди жителів провінції Хунань, з якими з дитинства знайомила Цань Сюе бабуся, стали її літературним нагхненням, фантастичність та унікальність народного фольклору визначили її особливу любов до літератури. Дитинство Цань Сюе в структурі її глибинної психіки узгоджувалося у відносно стабільну відчуттєву схему, однак після втрати бабусі, юна душа Цань Сюе позбулася всякого захисту. Їй нічого не лишалося як замкнутися в своєму ілюзорному світі, якій належав тільки їй, і лише там віддаватися мріям, досліджувати себе, зустрічатися і вести бесіди з власним Я. Для порівняння, реальний світ, в якому вона знаходилася час від часу, здавався їй темним та похмурым, до неможливості потворним. При написанні власних творів, Цань Сюе усвідомлено чи ні, але перенесла ознаки цього світу на звичайну реальність. Саме тому твори Цань Сюе завжди сповнені фантастичними чуттєвими знаками та атмосферою, в яких жевріють сліди самотнього та містичного дитинства.

По-друге, захоплення психоаналізом нерозривно пов'язане з культурою Чу, на території якої і зростала Цань Сюе. Батьківщина Цань Сюе, провінція Хунань, є однією з колицок культури царства Чу. Ця культура характеризувалася відьомством та чорною

¹ «Рух проти правих» в КНР тривав з 1957 по 1959 роки, головною кампанією якого стала зачистка «правістів» КПК як в межах країни, так і за кордоном. Визначення «правістів» не завжди мало під собою дійсне підґрунтя, часто сюди включали критиків лівих владних сил, проте офіційно виступали проти інтелігенції, яка виступала на підтримку капіталізму та засуджувала колективізацію. Кампанія була ініційована Мао Цзедуну, за час якої понад 55 тисяч людей зазнали переслідувань.

магією, була результатом зміцнення культури центрального Китаю і Сань-Мяо² (三苗). Її основними ознаками були поклоніння природі, віра в привидів та божественних істот, гідна пошуків та запитань цікавості до містицизму та простої життєвої свідомості. Чаклунські вірші, деякі з яких належать ще Цюй Юаню, як то «Дев'ять елегій» («九歌») та «Питання до неба» («天问»), мають довгу історію, і безсумнівно вплинули на твори Цань Сюе, як мешканки Хунані.

Цань Сюе увібрала в себе магічні традиції культури Чу, вона сповнила твори Цань Сюе внутрішнім міфологічним способом мислення. «Міф – це спосіб мислення, спосіб реальної інтеракції між давніми людьми та природою» [6: 16]. Він є основою міфологічного світогляду на ранніх етапах розвитку людства, сповнений життєдайною силою уяви, який, проте, в процесі розвитку людства поступово був забутий та відкинутий. К.Г. Юнг говорив про це у контексті колективного підсвідомого, зазначаючи, що міфологічне мислення було придушено та витіснено на площину підсвідомості, і зберіглося у великій мірі в дитячій психології, тоді як доросла людина може осягнути це лише уві сні. Проте, унікальні звичаї на території культури Чу та їх відносна недоступність сприяли достатньому його збереженню в народі. Міфологічний спосіб мислення визначив сприйняття світу письменницею як відчуттєве, а не раціональне, як символічне, а не ідеалістичне. З погляду Цань Сюе, людина сприймає світ не суб'єктивно, а об'єктивно у поєднанні з природою. «Фантазія в усій структурі психіки відіграє вирішальну роль. Вона є сполучною ланкою між найглибшим пластом підсвідомості та найвищим рівнем свідомості – мистецтвом, поєднуючи сні та реальність, вона зберегла початкову форму, тобто зберегла тривалу, але придушену концепцію колективної та індивідуальної пам'яті людства» [7]. У творах Цань Сюе органічно сплетені уява, фантазія, мріяння. Її твори називають розмовами уві сні, нічними жажіттями, мріяннями і тому подібне.

Окрім того, психоаналіз вплинув на Цань Сюе і через знайомство авторки зі зразками західної літератури. Літературні інтереси Цань Сюе були досить широкі, починаючи від давньогрецьких міфів, «Біблії», «Божественної комедії» Данте та іншої класики, до Сервантеса, Шекспіра, «Фауста» Гете періоду Середньовіччя, закінчуючи творами модерністів Кафки, Борхеса та інших. Західна література, сповнена традицією фантазійності, емоційності та проблем душевного розколу неабияк приваблювала Цань Сюе. Письменниця захоплювалася Кафкою, Сатром, Кавабатою Ясунарі, Марксом та іншими авторами. «Мої твори безсумнівно належать до модернізму, проте модерна література відштовхується від попередньої, і літературний підтекст існував завжди. Я постійно «живлюся» Заходом, і лише за останні кілька років я нарешті зрозуміла, що стиснувши в руках екзотичну зброю я намагаюся дати відсіч традиціям, які пригнічують мою індивідуальність» [4: 239].

У творах авторів модерного напрямку Кафки та Борхеса психоаналітичні особливості прослідковуються дуже чітко, і те, що ознайомлення з ними Цань Сюе опосередковано вплинуло на її розуміння і використання психоаналізу у власній літературній діяльності – факт очевидний. Кафка, прочитавши свого часу твори Достоєвського, вважав, що він змалював психопатію у доволі делікатний спосіб, і навіть через це почав асоціювати себе з невдахою.

² Згідно легенди, Сань-Мяо – давня народність, яка існувала з періоду правління імператора Хуанді аж до епохи правління Яо, Шунь, Во. Народність в основному розташовувалася у поясі середньої та нижньої течій Янцзи.

Так само як Кафка, Цань Сюе розуміла цих авторів, відчувала близькість до них. Цань Сюе, завдяки своєму вродженому таланту до фокусування на підсвідомому, створенні оніричних картин та відчутті безпосередньої близькості до психоаналітичної західної літератури модерного напрямку створила магічний ефект у власних творах. У своїй письменницькій діяльності Цань Сюе акцентувала увагу на зображенні снів та дослідженні підсвідомого. Вона з легкістю слєдна воедино антагоністично сплутані психологію та конфліктів. Все це очевидно є результатом впливу психоаналізу та модерної західної літератури.

З позиції психоаналізу, читачів у творах Цань Сюе найбільше вражає божевілля, яким пронизані всі новели авторки. Цань Сюе у творах спонукає людей до паніки та божевілля, як то в оповіданні «Маленька хатина на пагорбі», новелах « Вулиця з жовтої глини», «Стара мандрівна хмарина», «Мої справи на тому світі (我在那个世界里的事情)» тощо. Атмосфера в творах викликає в людини страх та огиду, вони сповнені різноманітними розбалансованими почуттями, персонажі також постійно приречені на фатальний страх, який вироджується ознаками божевілля і психопатії. Все народжується з божевілля, і все продукує божевілля. Саме божевілля є ядром усієї творчості Цань Сюе. Завдячуючи манері Цань Сюе, користуючись образом божевілля, вона оголила патопсихологію та розлади свідомості людини через призму фантастичних уявлень. Вона показала людську душу, яка мучиться у божевільній реальності.

Носіями «божевілля» у творах Цань Сюе виступають саме жіночі персонажі. Сюй Жухуа в новелі «Стара мандрівна хмарина», “Я” у оповіданнях «Віл» («公牛»), «Пустеля», «Моя справа на тому світі», «Діалог у раю» («天堂里的对话»), «Сумні думки А Мей одного сонячного дня» – всі ці жіночі персонажі безпосередньо відчують на собі тягар божевілля. Кожна з цих жінок без винятку оточена огидними міжособистісними відносинами. Якщо брати за основу шлюбні відносини, то їм притаманні відмежованість та холодність, повна відсутність чуттєвої комунікації. Чоловік Сюй Жухуа одружився з нею лише заради бамбукових тримачів для виноградних горен, а головною ціллю чоловіка А Мей було бажання заволодіти її нерухомістю. З позиції сімейних відносин, батьки та діти нагадують перехожих на вулиці. В оповіданні «Хатинка на пагорбі» батько щонаочі обертається на вовка, материна рука, опущена на плече, нагадує бурульку, здатну, мов скальпелем, порізати людину, з неї крапає мерзла вода, погляд молодшої сестри настільки пронизливий, що зумовлює появу висипу на шиї, і тому подібне. У новелі «Стара мандрівна хмарина» мати Сяо Жухуа ненавидить її лютою ненавистю, щонаочі забирається на верхівку даху, з якої споглядає на неї та обмовляє її, навіть не дурається прокльонів. Бабця та чоловік уявляють її пацюком в хаті, і якість навіть мали намір застосувати шурячу отруту щоб позбавити її життя. Читаючи твори Цань Сюе, не важко провести аналогію з божевіллею. Таким чином, приречені існувати в таких страхітливих взаєминах, жіночі персонажі у творах Цань Сюе справляють враження божевільних, які в страху принишкли в своїй «маленькій хатинці». Вони прагнуть відмежуватися, заколотити наглухо двері і вікна, і лише тоді відчуватимуть безпеку і зможуть протистояти зовнішньому світу.

Усім жіночим персонажам Цань Сюе притаманні головні ознаки божевілля – підозрілість та одержимість. На основі досліджень конкретних історій хвороб, серед усіх обставин, які провокують стан божевілля, найсуттєвішою є одна, без якої довести божевільний стан людини неможливо – це одержимість. Нав'язливий стан або одержимість – це повне та всеохоплююче підпорядкування розуму людини певній думці або ідеї, викривлена інтер-

претація реальності що схиляє людину до помилкових суджень та дедуктивних висновків. Одержимість виявляється в тому, що людина незмінно вірить у штучно створений а не реальний зміст будь-чого, що повністю порушує закони логіки мислення, навіть зводиться до фантастичних алюзій. Однак одержима людина не лише не усвідомлює цього абсурду, а й впевнена у його “реальності» [8: 126]. У «Хатинці на пагорбі» шляхом дивного стану оповідача зображено божевільний світ, «У всіх ніби проблеми зі слухом», «У світлі місяця, щоночі до нашого будинку прокрадаються злодії, у вікнах дірки протикають пальцями, запали світло і побачиш. В сусідній кімнаті ви з батьком так хропите, що склянки в шафі дрижать. А в мене голова набрякає, я накриваюся ковдрою і лише чую гуркіт в хатинці на горі, там замкнена людина. Цей звук лунає до світанку» [9]. Оповідач відчуває приховану небезпеку, якою сповнений цей світ, ніхто не дослухається голосу розуму, особливо вороже виглядають родичі: «Її злісний погляд я відчуваю в себе на потилиці. Щоразу як вона свердлить мене поглядом, в мене німіє та набрякає шкіра на потилиці» [9]., «У швидкому погляді батька є дещо знайоме. Вовче. Щоночі він обертається на вовка, одного зі зграї що вештається навколо хати, і вие так, що лячно стає» [9]. Завдяки знаходженню оповідача на одному горизонті подій з «я», читачеві дуже складно зрозуміти, чи це візуалізація психічних розладів «Я», чи все відбувається в реальному вимірі. Наратор за такої страхітливої атмосфери також втрачає звичну раціональність та естезію. Таким чином у «Хатинці на пагорбі» шляхом ілюзорних образів, було змальовано потаємну сторону людської душі. Це у свою чергу ще раз засвідчує унікальну проникливість Цань Сюе, її здатність до психоаналізу людської особистості [8: 128].

«Смертоносні нав'язливі стани проявляються тоді, коли хворий переконаний у неминучості завдання шкоди своїм близьким або йому самому третіми особами. Наприклад, хворий може вважати , що певна людина або група осіб таємно або відкрито обмовляє його, провокує його. Він постійно страждає від уявних переслідувань, які несуть, на його думку, смертельну загрозу; він постійно переймається отруєною їжею, розкраденим статком, підірваним здоров'ям тощо. Поряд з даним станом, у пацієнта може спостерігатися відмова від їжі та суїцидальні нахили, прагнення помсти своєму уявному кривднику і тому подібне» [8: 122]. У «Хатинці на пагорбі» вона тільки те й робить, що намагається навести лад у шухляді, протистоїть їй мати, яка «постійно намагається відтяти мені руки, оскільки шарудіння ковзаючої шухляди зводить її з розуму» [9]. Вона підозрює, що причиною тому є ненависть матері до неї, в той же час «Я помітила, що вони вичікують моменту, коли мене немає вдома, витрушують мої речі з шухляди, наводять безлад, викидають на підлогу моїх висушених міль та бабку, просто вони знають – це найближчі моєї душі речі» [9]. Вона переконана, це родинна змова проти неї. Не зважаючи на все це, вона не полишає свої спроби, ночами наводить лад у шухляді.

Така образна галюцинація як «впорядкування шухляди» метафорично вказує на наполегливі спроби досягти раціональності, відновити порядок. Ця поведінка аналогічна пошуку «хатини на пагорбі», і у творі цим марним надіям немає кінця-краю. Проте, завдяки цим непорушним сподіванням очевидною є ідея опору та протистояння жахливому існуванню. «В маленькій хатині на пагорбі постійно стогне людина. Вітер приніс звідти листок гірського винограду» [9]. Даний епізод свідчить про те, що ця невідома замкнена людина вабить її душу, через що вона раз у раз намагається віднайти цю хатину, а поряд з нею і шлях виходу зі свого божевілья, прагне скинути оману страхітливого сновидіння. Однак

щоразу результат безуспішний : «Я підіймаюся вгору, повсюди сліплять очі смолоскипи білого, вицвілого на сонці та висохлого на вітрі каміння, ані гірського винограду, ані хатини» [9]. Марні спроби віднайти хатину на пагорбі та невпинне прагнення впорядкувати шухляду вказують нам на безрезультатний процес боротьби з божевільям та на руйнування надій головної героїні.

Головних героїнь творів Цань Сюе, які страждають психічними розладами, характеризує ще одна яскрава психічна риса, а саме «раптове усвідомлення». Відомий американський психіатр, теоретик психоаналізу, один з представників неопсихоаналітичного напрямку Г.С. Салліван у своїй праці «Міжособистісна теорія психіатрії» зазначав: «Якщо розлади психіки на початку їх розгортання важко діагностувати, то я можу сказати, що розвиток хвороби в даній справі грає не на руку пацієнта, переростає в параною. Найперші прояви параної дивним чином пов'язані з так званим мною “раптовим усвідомленням”, і в певній мірі відбувається в момент усвідомлення людиною реальної ситуації. Дана ситуація була піддана ігноруванню в ході психічної селекції, з метою кращого скеровування дії індивіда. Проте, у порівнянні з осяями фортуни, даний тип характеризується впливом на риси жорсткості особистості з подальшою трансформацією у параною – прискороною трансформацією. В цей момент конверсії, людина раптово усвідомлює все. Початок цього процесу насправді виявляється у раптовій підозрілості і страху, який слідує за цим» [11: 8] У «Старій мандрівній хмарині» напруженість і складність відносин, зумовлених специфічним культурним середовищем, змушує людство сплести навколо себе кокон, розставити пастки. Ген Шан'у з дружиною Мулянь, Сюй Жухуа з чоловіком Лао Куаном, їхні родичі, друзі, колеги та сусіди – всі волею неволею потрапляють у ці пастки, в жахливі умови співіснування. У створеному нею світі сновидінь, всі персонажі, які існують в душі жінки страждають на психотизм – модифікацію психозу, який характеризується такими поведінковими ознаками, як фантазія, яскравість асоціацій, суб'єктивізм, недостатність реалістичності, егоцентризм, егоїзм, неконтактність, конфліктність, сильне внутрішнє напруження, неадекватність емоційних реакцій. При цьому, на перший план виходить схильність до ізоляції [12].

Кероване прагненням контролювати бажання інших, почуття домінування свекрухи Сюй Жухуа визначає її психічний тип як «домінуючий» психотизм; чоловік Лао Куан в очах власної матері виступає слабодухим та залежним, що відносить його до типу «самоприниженого» психотизму; опозиційний характер Мулянь розкриває її «агресивний» тип психотизму; черствість її матері – «холодний» психотизм і тому подібне. Все це формує особливий огидний тип міжособистісних взаємин, який змушує Сюй Жухуа відчутти на собі імпульси колективного підсвідомого та мук манії переслідування, що врешті несуть у собі очевидну інтерперсональність. В умовах тиску суспільства та родини, Сюй Жухуа нічого не лишається як замкнутися у сколоченій власноруч залізній кімнаті, ухилиючись від патології чи то підкорюючись їй, придушувати себе ізоляцією, прагнути скинути з себе оманливі пута брутальних відносин. Однак таке відлюдництво, яке в свою чергу відповідає типу «антисоціального» психотизму, не в змозі позбавити її внутрішніх страхів, сумнівів, самотності. Воно спровокувало атрофію, що неодмінно призведе лише до поступового психологічного самознищення [10: 98].

Ще однією особливою рисою психічно хворих серед жіночих образів Цань Сюе є параноїдальна трансформація особистості. Г.С. Салліван у «Міжособистісній теорії

психіатрії» зазначав, що «коли відбувається розлад психіки, має місце так звана «параноїдальна трансформація особистості», і на початку такої трансформації, усі враження людини піддаються впливу страху, піддаються відчуттю небезпеки, яке починає поглинати особистість. Однак, якщо протягом цього процесу людина не є остаточно подавленою, тоді можливе відносно втілення образу «лютої людини». У процесі втілення цієї злості, трансформація дуже швидко набирає оберти, оскільки вона є особливо успішною в цій сфері; вона починає накладатися на іншу людину, на оточення, на ворогів даної людини, вона перетворює людину на дефективну і зобов'язує її робити речі, які засуджуються соціумом. В процесі розвитку дії, людина починає «вмивати руки», вона прагне змити все не негативне, що лишається в її реальному чи ілюзорному світі. В такій ситуації, особистість впадає в стан невиліковності, який, говорячи медичною термінологією, називається параноя» [11:384-385]. У новелі «Брудна мильна бульбашка» («污水上的肥皂泡») завдяки зображенню свавільного, безжалісно-мерзенного ставлення матері «я» до оточуючого світу, Цань Сюе показала процес омивання лютої людської душі. Злостива мати в ілюзорній системі візуалізації «я» перетворилася на почорнілу мильну воду, що безсумнівно є створенням надприродної матеріалізації суб'єктивно підсвідомого почуття «я» до лютої сутності матері. Основним завданням трансформації людини на брудну воду є показ ціннісних орієнтирів. Дана трансформація загострює лють, бідність, трагедію людства, підносить їх до кульмінаційної точки. Коли людство відділилось від власного світу, еволюціонувавши в «кнелюдину», в той же час отримало змогу абсолютного споглядання себе. Усвідомлення того, що «брудна вода складає плоть і кров людини», доводить «я» до божевілля, вона втрачає будь-яку змогу протистояти цьому. Очевидним є те, що створення таких дивних уособлень у творі Цань Сюе зовсім не є відображенням реальності, а радше свого роду очищенням від параноїдальної сутності.

Розкриваючи божевільну свідомість своїх жіночих персонажів, Цань Сюе в той самий час описує їх відчайдушний опір божевіллю або спроби втечі від нього. В оповіданні «Вікно в небо» («天窗») «я» у своїх ілюзіях вирубує діру у стелі, вилітає геть зі своєї старомодної кімнати, ширяє над степами та спілкується з пращурами, фантазує про дивні речі. Все це виражає прагнення та бажання жінки подолати смерть, втілює сміливе ідеалізоване прагнення до оновлення людини, її значності. В оповіданні «Діалог у раю» Цань Сюе змальовує доволі ідеалізовану картину, «Споглядаю, як одночасно сходить камбала, сонце та місяць, огортаючи Землю.... тихо-тихо у підніжжя давнього дерева проміння вирізблює молоде тендітне чоло» [13: 118]. Ця картина вказує на прагнення жінки до абсолютно нових суспільних відносин. Проте, поряд зі слабким променем ідеалізму, більшість жіночих образів авторки все ж не в змозі скинути полуду визначеного долею божевілля. Будь то Цзян Шуйїн, яка заховалася в корзину («Вулиця Жовтої глини»), чи Сюй Жухуа, яка замкнулася у сколоченому нею залізному ящику («Стара мандрівна хмарина»), або ж «я» у дерев'яній коробці («Моя справа на тому світі») і тому подібне, – всі ці спроби неефективні, всі вони безуспішно прагнуть віднайти почуття душевної безпеки.

Отже, психічні відхилення є одними з ключових мотивів літератури попереднього століття. І головною функцією божевілля ХХ ст. стало очуднення, «експресіоністичне» викривлення, заломлення образу реальності. Модернізм та авангард постійно шукали

способу для таких експериментів, і зупинитися в цьому пошуку на божевільні в тому чи іншому вияві було абсолютно природнім кроком. Цань Сюе, успадкувавши традиції культури Чу та детально ознайомившись із працями з психоаналізу, використала мотив соціального божевілья жіночих персонажів для зображення внутрішнього світу жінки, жаклимих умов існування, її підсвідомих переживань та конфліктів. Всім героїням творів Цань Сюе притаманні основні ознаки божевілья, як то одержимість, раптове усвідомлення, параноїдальна трансформація особистості тощо. Це свідчить про не лише суто творчий, але й про медично-науковий підхід до створення жіночих персонажів оповідань. Детальний аналіз творів дає змогу говорити про соціальні та історично-культурні корені божевілья, основними рушійними силами якого стали патріархальний устрій китайського суспільства, пригнічення свободи особистості часів «Руху проти правих» та Культурної революції в Китаї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 艾莱恩·肖瓦尔特: 《妇女·疯狂·美国文化》, 陈烧兰译, 兰州大学出版社, 1998 年版。
2. 福柯: 《疯狂与文明》, 生活·读书·新知三联书店, 1999年。
3. 王宁: 《女权主义理论与中国当代女性先锋文学》, 《社会科学战线》, 1995 年第5期。
4. 残雪: 《残雪的疯狂冲击》, 见《残雪文集》第4卷, 湖南文艺出版社, 1998 年版。
5. 残雪: 《残雪散文》, 浙江人民出版社, 2000年版。
6. 叶秀山: 《思·史·诗》, 人民出版社, 1988年版。
7. 马尔库塞: 《爱欲与文明》, 黄勇等译, 上海译文出版社, 1987年版。
8. 张伯源, 陈仲庚: 《变态心理学》, 北京科学技术出版社, 1986年版。
9. Цань Сюэ. Хижина в горах. «Азия и Африка сегодня», 1990, вып. 12.
10. 黄张等编: 《世界疯子》, 学苑出版社, 1989年版。
11. 合里·斯坦科·沙利文: 《精神病学的人际理论》, 韦子木, 张荣皋译, 浙江教育出版社, 1999年版。
12. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Словарь конфликтолога, 2009 г.
13. 残雪. 黑暗灵魂的舞蹈// 残雪美文自选集. 文雅出版社, 2009年。

Стаття надійшла до редакції 12.08.14

М.А. Война, ассист.

КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ДИСКУРС ЖЕНСКОГО СУМАСШЕСТВИЯ В ПСИХОДЕЛИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ПРОЗЫ ЦАНЬ СЮЕ

Статья посвящена рассмотрению мотива женского безумия в произведениях современной китайской писательницы Цань Сюэ, биографическим, историческим и культурным предпосылкам, повлиявшим на творческую манеру автора. Особое внимание уделено анализу видоизмененных состояний сознания женских персонажей, их социальным источникам и объяснением с позиции психоанализа.

Ключевые слова: безумие, психоанализ, феминизм, психика, подсознание.

M. Voyna, asist.

Taras Shevchenko national university of Kyiv, Kyiv

WOMENS'S MADNESS DISCOURSE IN PSYCHOLOGICAL SPACE OF CAN XUE PROSE

The article is devoted to the motif of female madness in the works of modern Chinese writer Can Xue, biographical, historical, and cultural conditions that influenced on the style of the author: Great attention is paid to the analysis of modified states of consciousness of the female characters, their social sources and explanation on a view of psychoanalysis

Keywords: *madness, psychoanalysis, feminism, psyche, subconscious.*

УДК 821.161.2.09

Т.В. Бикова, кандидат філологічних наук, доцент

Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Київ

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ГУЦУЛА КРИЗЬ КОНТЕКСТ «ГУЦУЛЬЩИНА ЯК ТЕКСТ» В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено текстуальний феномен Гуцульщини початку ХХ століття в аспекті розкриття проблеми національного характеру гуцула як представника української нації. Розкрито художні особливості змалювання внутрішньої сутності гуцула в художньому надбанні українського письменства. Визначено дві взаємодоповнюючі письменницькі рецепції дослідження національного характеру гуцула у творах, що дають змогу осягнути зовнішні і внутрішні чинники формування повноцінної національної картини світу у гуцульському тексті початку ХХ століття.

Ключові слова: *національний характер, Гуцульщина як текст, автохтонний субетнос, латентна форма, поетика*

Гуцули як представники українського національного етносу увібрали в себе всі етнічно-психологічні складники національного характеру українців загалом. Художня література початку ХХ століття широко представлена творами, у яких розкривається внутрішня сутність гуцула, подається характеристика його як субетносу, який має особливі стереотипи поведінки, психічні реакції або оцінки певних подій, осіб, що стали своєрідним виявом «духу» народу, відмінного від інших. Гірська місцевість, на якій проживали гуцули упродовж століть суттєво вплинула також на склад їхнього національного характеру. Саме тому важливим є осмислення текстуального феномену Гуцульщини, преломленого кризь розкриття особливостей національного характеру її мешканців-гуцулів у художньому надбанні українського письменства першої третини ХХ століття.

© Т. В. Бикова, 2014